

OTTO GUTFREUND

- *metodická příručka pro učitele, varianta A*

I – Nadšení Paříží

- **Dokument 1: Gutfreundovo vzdělání**
- **Dokument 2: Z Prahy do Paříže**
- **Dokument 3: Bohatství Paříže**

Zdrojem těchto dokumentů je číslo XXV uměleckého časopisu Volné směry, který vydával Spolek výtvarných umělců Mánes založený na konci 19. století s cílem probouzet zájem o výtvarné umění. Na počátku 20. století pořádal tento spolek v Praze řadu výstav moderního umění, např. Edvarda Muncha roku 1905 nebo francouzských impresionistů roku 1907.

Roku 1928 vyšlo z iniciativy Gutfreundových přátel speciální dvojčíslo věnované z velké části tvorbě umělce, který v červenci 1927 tragicky zahynul při koupání ve Vltavě. Autory použitých příspěvků jsou historikové umění Antonín Matějček a Václav Vilém Štech, dále prozaik Richard Weiner.

1 – Jaký vztah měl Gutfreund k Paříži? (dokumenty 1, 2 a 3)

Sochař byl „posedlý Paříží“. Na rozdíl od Prahy byl Gutfreundův vztah k Paříži velmi pozitivní, toužil proto doplnit si své umělecké vzdělání právě tam.

2 – Podtrhni v dokumentech 1, 2 a 3 červeně, co Gutfreunda hnalo z Prahy, a modře, co ho táhlo do Paříže. Pak vyplň tabulku.

• Co Gutfreunda hnalo z Prahy?	• Co Gutfreunda táhlo do Paříže?
„Nespokojený žák Umělecko-průmyslové školy [v Praze]“ (část A)	Touží po „prohloubení své umělecké výchovy“ (část A)
„Nebylo pro něho v Čechách místa“ (část B) Mladí umělci „musí do ciziny, nemají-li zajíti umělecky a lidsky“ (část A) Boj o nové umění vede generace mladých českých umělců, kteří začínají tvořit kolem roku 1900. Roku 1911, tedy krátce po návratu Gutfreunda do Prahy, založili Skupinu výtvarných umělců (SVU).	„V E. Bourdellovi našel učitele“ (část A) Ve Francii se stal Gutfreund žákem E. Bourdella, „jehož umění poznal již v Praze“. Bourdelle přijel roku 1909 do Prahy na zahájení své výstavy, která významně zapůsobila na mladé české umělce včetně Gutfreunda. Tato výstava dále ovlivnila jeho tvorbu a přiměla Gutfreunda vydat se do Paříže. Ve Francii ho dále ovlivnilo gotické

<p>Novinkou je členství architektů (J. Gočár, P. Janák) a literátů (K. Čapek, F. Langer), protože působení umělců z různých oblastí ve společném sdružení tehdy nebylo běžné. Díky tomuto členství umělců z různých oblastí se vytvořila široká základna moderní tvorby. SVU se orientovala především na kubismus, který se zrodil kolem roku 1907 v Paříži. Proto sem na počátku století odešlo mnoho mladých českých umělců. Jejich úsilí o propojení obou uměleckých světů bylo podpořeno výstavami francouzských mistrů v Praze, kde české publikum mohlo shlédnout díla Picassa i Braqua, hlavních představitelů kubismu. Z Prahy se tak na počátku 20. století stalo nejvýznamnější centrum kubismu mimo Paříž, zatímco ostatní země střední a východní Evropy byly ovlivňovány především německým uměním. Orientace českých umělců na Francii byla zároveň výrazem touhy osvobodit se prostřednictvím kultury od německého vlivu.</p>	<p>sochařství, „jenž mělo (...) pro sochaře význam osudově závažný“. S Bourdellem sdíleli obdiv k tomuto uměleckému stylu.</p>
<p>„Ti, kdož zbyli doma (...) šli učit na střední školy, nebo architekti do úřadu“ (část B)</p>	<p>„zázračné město nového umění“ (část A a B)</p> <p>Paříž je považována za „Mekku moderního umění“, kam směřují na počátku 20. století kroky většiny českých umělců a intelektuálů. Ve srovnání s konzervativní Prahou je pařížské prostředí velmi inspirativní. Umělci Gutfreundovy generace považují Paříž za světové město, kterému se Praha se svým provinčním charakterem nemůže rovnat. „Kdo jednou přijede do Paříže, stále se tam vrací,“ uslyšel během svého pobytu básník Hanuš Jelínek, jeden z propagátorů sblížení české a francouzské kultury.</p>
	<p>nabyl „velkého vnitřního bohatství“ (část A)</p>

3 – Své odpovědi v tabulce rozděl do dvou částí (některé můžeme zařadit do obou částí):

A – Možnosti vzdělání v umělecké oblasti

B – Možnosti uměleckého uplatnění

SHRNUTÍ: Ke každé části napiš krátký odstavec, použij citáty a konkrétní příklady z textu.

A – Možnosti vzdělání v umělecké oblasti

Gutfreund nebyl v Praze spokojen, protože v Čechách pro mladé umělce „nebylo místa“. Odešel proto studovat do Paříže, která byla považována za „zázračné město nového umění“. Stal se zde žákem sochaře E. Bourdella.

B – Možnosti uměleckého uplatnění

V Praze se umělci nejčastěji uplatňovali jako učitelé či architekti, kdežto Paříž jim poskytovala mnohem více možností. Proto z Prahy „postupně utíkají nejdůležitější představitelé mladého umění“.

II – Válka jako hořká životní zkušenost

- **Dokument 4: Gutfreund za války**

Autorem tohoto dokumentu je Václav Vilém Štech, český historik umění a profesor na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Štech se účastnil po skončení první světové války pařížské mírové konference a pobýval v Paříži na přelomu let 1918-1919. S Gutfreudem se setkávali bezmála denně, Štech totiž patřil k sochařovým přátelům. Znali se již z předválečného období, během války mu Gutfreund psal dopisy a po válce opět navázali osobní kontakty. V tomto dokumentu autor vzpomíná na umělcova válečná léta, jedná se tedy o osobní vzpomínky založené na Gutfreundově poválečném vyprávění.

- **Dokument 5: Gutfreundův dopis francouzskému ministru války z 25. 10. 1916**

Autorem tohoto dokumentu je sám Gutfreund, jedná se o žádost o propuštění z internace. Žádost zaslal v říjnu 1916 francouzskému ministru války. Tento dokument byl publikován spolu s další jeho korespondencí roku 1989 v knize *Zázemí tvorby*.

DOK. 4

1 – Jaké rozhodnutí učinil Gutfreund v srpnu roku 1914? Jak tím dokázal své vlastenectví?

Gutfreund se rozhodl velmi rychle. Sám údajně řekl „Což bych se byl mohl vrátit domů?“ Štech popisuje, co následovalo: „Byl mezi šesti sty našich prvních dobrovolníků. Sloužil v setnině Nazdar a účastnil se v ní (...) nejtěžších bojů v Champagni.“ Zachoval se tedy jako vlastenec.

Na konci července vyhlásilo Rakousko-Uhersko mobilizaci, Češi v zahraničí měli tedy jako obyvatelé monarchie povinnost vrátit se domů a přihlásit se do armády. Gutfreund, podobně jako malíř Emil Filla, návrat domů zavrhl. Mnozí Češi v zahraničí odmítali splnit svoji povinnost k monarchii, což byl první důkaz jejich protirakouského a vlasteneckého postoje. Přelom července a srpna je obdobím vyhlašování mobilizací a válečného stavu mezi jednotlivými státy. Pro Čechy v Paříži byla rozhodující událostí francouzská mobilizace 1. srpna – definitivní potvrzení zapojení Francie do války přišlo 11. srpna, kdy se Francie a Rakousko-Uhersko ocitly ve válečném stavu.

Štech mluví o šesti stech, jiné zdroje uvádějí tři stovky prvních dobrovolníků. Tvořili je krajané žijící v zahraničí, mnozí z nich byli organizovaní ve spolcích Sokol a Rovnost. Po přihlášení do francouzského vojska byli zařazeni do cizinecké legie a záhy odjeli na výcvik na jih Francie do města Bayonne. Česká rota dostala název Nazdar (podle sokolského pozdravu mezi jejími příslušníky) a na konci října 1914 se vydala z Bayonne přes Paříž do Remeše a odtud na západní frontu.

DOK. 4 a 5

2 – Proč byl Gutfreund poslán do internačního tábora?

Odpověď je v odstavci „Když vyšel [nový] zákon... až po válce“ (dokument 4). Jedná se o tzv. „aféru s caporaly“, v níž hrál Gutfreund ústřední roli. Francouzské velení se obávalo špionáže, byl proto přijat tzv. Bérengerův zákon, který zpřísnil podmínky pro vstup do armády. Čeští

vojáci v cizinecké legii se tak ocitli v nejasném postavení. Od začátku války bojovali na straně Francie a najednou jim byla účast na bitevním poli ve francouzské uniformě znemožněna. Tento zákon si navíc odporoval s prohlášením ministra vnitra ze srpna 1914, jímž byli Češi a Slováci uznáni za přátele Francie. Nejistotu československých legionářů ještě umocnil rozpad roty Nazdar po bitvě u Arrasu o měsíc dříve a celá situace vyústila v konflikt.

V srpnu 1915 českoslovenští dobrovolníci v čele s Gutfreundem zaslali „žádost o propuštění, opíraje se o zákon (...), který zrušil vojenské závazky uzavřené rakousko-uherskými poddanými“ (dok. 5), jednalo se tedy o zmíněný Bérengerův zákon. Žádali o zařazení do ostatních francouzských pluků či propuštění na svobodu těch, kteří již nechtěli dále sloužit v armádě. Francouzské velení však „hledělo na věc jako na vzpouru“ (dok. 4) a rozhodlo se iniciatory exemplárně potrestat. Několik měsíců se nic nedělo a českoslovenští vojáci se dostali opět na frontu. V dubnu 1916 najednou přišlo z ministerstva války nařízení, aby byli čtyři vojáci včetně Gutfreunda propuštěni. Gutfreund pak strávil zbytek války v internačním táboře Saint Michel de Frigolet v Provence a poté v Blanzý, na jih od Dijonu. Do boje se již nevrátil, zůstal zde až do konce války.

DOK. 5

3 – Co žádá Gutfreund po francouzském ministru války? Jak popisuje svůj vztah k Francii?

Gutfreund žádá francouzského ministra o propuštění na svobodu. Připomíná své válečné zásluhy, představuje se jako „bývalý válečný dobrovolník“, který „nabídl svůj život Francii“. Gutfreund se domníval, že „válečná služba ve francouzských řadách“ poskytne úřadům dostatečný důkaz o jejich „protirakouském cítění“.

Z dopisu je patrný pocit nepochopení a křivdy vůči těm, kdo byli ochotni pro Francii obětovat to nejvzácnější, vlastní život. Můžeme doplnit, že Gutfreund napsal tento dopis v říjnu 1916, tedy po několikaměsíčním pobytu v internaci.

DOK. 5

4 – Chtěl být Gutfreund opravdu propuštěn z francouzské armády? Proč tedy žádost poslal?

Ne, Gutfreund chtěl ve francouzské armádě zůstat a doufal, že úřady jeho žádost o propuštění „nikdy nepoužijí“. Jejím zasláním chtěl upozornit na nespravedlnost, jejíž obětí se stali čeští dobrovolníci a doufal, „že se [jim] podaří docílit úpravy tohoto zákona“.

DOK. 4

5 – Jak popisuje autor Gutfreundův pobyt v internačním táboře?

Gutfreund za svého pobytu trpěl lidsky i umělecky, „neměli ani co dělat, ani co myslet“. Cítil se nepochopen a opuštěn. V táboře byli sice další rakouští zajatci, ti ale považovali české dobrovolníky za zrádce. Gutfreund zde vytvořil několik dřevěných plastik a dělal náčrty, které zachycují život v legiích a v táboře, příležitostí k umělecké práci měl však velmi málo. V roce 1923 nakonec francouzská vláda Gutfreunda rehabilitovala a zařadila ho mezi účastníky československého odboje ve Francii.

SHRNUTÍ: *Jaké obtíže čekaly české dobrovolníky ve Francii během první světové války?*

Gutfreund byl vlastenec a po vypuknutí války se přihlásil do francouzské armády. V prvních měsících se zúčastnil několika bitev na západní frontě. Stal se však obětí nedůvěry k vojákům z nepřátelských zemí, která se projevila přijetím Bérengerova zákona. Gutfreund prožil konec války jako vězeň a svoji internaci těžce nesl. Jeho zkušenost ukazuje, že nebylo lehké přesvědčit Francouze o protirakouském postoji českých dobrovolníků.

III – Válka jako umělecká inspirace

- **Dokument 6: Ranní návrat z práce v předních liniích Mont-Saint-Eloi**, jaro 1915, Vojenský historický ústav, kolem 1918
- **Dokument 7: Mapa bojiště u Mont-Saint-Eloi**, květen 1915, Wikimedia
- **Dokument 8: Ofenzívy v Champagne a Artois, 1915**, zdroj: decouvrir-grande-guerre.fr

DOK. 7

1 – Najděte na mapě vesnici Mont-Saint-Eloi.

Vesnice Mont-Saint-Eloi (dnes zde bydlí 1 000 obyvatel) se nachází 20 km na jihozápad od města Lens (dnes 35 000 obyvatel) a 10 km na sever od města Arras (dnes 40 000 obyvatel, není vidět na mapě dokumentu 7).

DOK. 8

2 – Mont-Saint-Eloi se nachází v regionu Artois (najdi na mapě). Co se zde odehrálo na jaře 1915?

Region Artois se nachází na severu Francie, blízko hranic s Belgií. V květnu a červnu 1915 zde proběhla ofenzíva britských a francouzských vojáků, kteří se pokusili prolomit německou frontu, čímž zároveň chtěli ulehčit ruskému vojsku na východní frontě. V této oblasti v letech 1915-1917 proběhlo mnoho ofenzív, které dostaly název bitvy v Artois.

Od listopadu 1914 vedla západní fronta od Severního moře až ke Švýcarsku (její větší část je vidět na dokumentu 8). Dokument 8 ukazuje, že se ji Francouzi snažili prolomit právě v oblastech Artois a Champagne – sem byly soustředěny hlavní síly Spojenců. Ofenzívy z let 1914-1915 však nebyly úspěšné, získané území bylo zanedbatelné, zatímco ztráty na životech obrovské. Ofenzíva z května-června 1915 si vyžádala 215 000 padlých či nezvěstných a 500 000 vážně zraněných. Spojenci zde zaznamenali větší vítězství až v dubnu 1917, kdy kanadští vojáci dobyli hřeben Vimy (viz dokument 7).

9. května 1915, na samém počátku jarní ofenzívy v Artois, se odehrála bitva u Arrasu. Proslavila se zde česká rota Nazdar, bitvy se zúčastnil i Otto Gutfreund. Jak jsme již zmínili, rota utrpěla těžké ztráty a byla následně rozpuštěna.

DOK. 6

3 – Popiš Gutfreundův obraz a vysvětli jeho název.

Na pozadí venkovské krajiny polí a kopců vidíme zezadu postavy československých legionářů v dlouhých vojenských kabátech. Nesou pracovní nářadí (polní lopaty a krumpáče), někteří z nich mají přes rameno také zbraň. Obraz se jmenuje „Ranní návrat z práce v předních liniích Mont-Saint-Eloi“, jednalo se tedy o noční práci na frontě u strategického kopce Mont-Saint-Eloi. Podle pracovního nářadí můžeme odhadnout, že se legionáři vrací z práce v zákopech, které bylo potřeba pravidelně udržovat.

DOK. 6

4 – S jakými pocity autor vzpomínal na tyto události? Svoji odpověď vysvětli pomocí obrazu.

Obraz působí ponuře – postavy legionářů jsou temné, působí vyčerpaně a zobrazení zezadu je odlidštuje. Ohýbají se pod nářadím, jako by nesli na svých bedrech tíhu depresivního prožitku ze zákopů. Tuto kresbu Gutfreund vytvořil pravděpodobně ještě ve Francii během svého pobytu v internaci. Jeho vzpomínky tedy mohla ovlivnit také těžká osobní situace, kterou právě prožíval.

- **Dokument 9: Vlys na průčelí Legiobanky v Praze, 1923**

A – Vlys na průčelí Legiobanky

B a C – Detaily vlysu

D – Práce pro samostatnou republiku

1 – Na dekoraci které budovy se Gutfreund podílel?

Jedná se o Legiobanku. Gutfreund pro ni vytvořil pískovcový vlys, který lemuje budovu po celé její šíři na parapetu u 2. patra. Je 11 metrů dlouhý a 1,3 metry vysoký.

Budova Legiobanky je dílem kubistického architekta první republiky Josefa Gočára. Gutfreund se spolu s dalšími výtvarníky podílel na její vnější dekoraci. Legiobanka byla postavena v letech 1921-1923 v samém centru Prahy v ulici Na Poříčí (dnes je zde Palác Archa). S kapitálem 70 milionů korun patřila k nejvýznamnějším bankám v zemi, mohla si tedy dovolit vybudovat okázalé pražské sídlo.

Nápad založit banku, kam by si mohli legionáři ukládat svůj žold, vznikl roku 1919 na Sibiři. V Rusku bojoval za první světové války největší počet československých legionářů (bylo jich 60 000, ve Francii pouze 10 000). Po revoluci roku 1917 se vydali na dlouhou cestu přes Sibiř do Vladivostoku a odtud do Evropy. Některé zdroje uvádějí, že část kapitálu Legiobanky pochází z carského zlatého pokladu, kterého se údajně českoslovenští legionáři zmocnili během svého tažení po Sibiři. Kvůli nedostatku důkazů však tyto informace nejsou důvěryhodné.

2 – Popiš hlavní postavu z dokumentu 9B. Co symbolizuje (dokument 9D)?

Uprostřed vlysu je zobrazena sedící žena s otevřenou náručí, jedná se o slavnostní „postavu Republiky“ (dok. 9D). Vítá legionáře, kteří svým bojem v zahraničí přispěli k jejímu vzniku. Postavy vojáků jsou umístěny za sebou ve volném prostoru a směřují k této ústřední figuře ženy. Legionáře poznáme opět podle dlouhých vojenských kabátů a pracovního náčiní, které používali v zákopech.

3 – Popiš scénu zobrazenou na dokumentu 9C, použij také dokument 9D. Jaký název bys dal (a) Gutfreundovu dílu?

Můžeme vidět scénu návratu legionářů do vlasti, odtud také název vlysu „Návrat legií“. Štech mluví o „srdečnosti líčení příjezdu legionářů“: legionář se vítá na prahu domu se ženou, z pánova návratu se raduje i pes (dok. 9C).

4 – Podává zde Gutfreund negativní obraz války? Svou odpověď vysvětli.

Obraz války zde není negativní, ale naopak pozitivní a mírumilovný – Gutfreund zdůrazňuje návrat vojáků domů a šťastné shledání s rodinou. Můžeme připomenout, že jeho válečnou tvorbu naopak charakterizuje realistické zobrazení tvrdých podmínek života v zákopech.

Na rozdíl od klasických památníků padlým či kostnic v jiných evropských zemích, kde převažují válečné výjevy (např. v poraženém Německu), překvapuje dekorace Legiobanky svým pacifistickým zaměřením. Umělec se obrací do budoucnosti a vyjadřuje zároveň pacifistickou atmosféru československé společnosti, která z války vyšla jako vítěz. Tato smířlivá atmosféra a úspěch Legiobanky v meziválečném období se odrážejí také v dalším politickém a ekonomickém vývoji země – na rozdíl od ostatních středoevropských zemí má Československo před sebou dvacet let demokratického vývoje a prosperity.

Za první republiky bylo připomínání první světové války a památky padlých nesnadnou otázkou. Padlí legionáři přišli o život daleko od vlasti a ti, kteří bojovali na straně Rakousko-Uherska, položili svůj život za monarchii, která po válce přestala existovat. Můžeme proto považovat Legiobanku za památník padlým legionářům. V Praze připomíná jejich památku také Most legií.

Legiobanka se stala prototypem nového národního stylu, rondokubismu (používal se dokonce termín „styl Legiobanky“). V nové republice mělo totiž umění plnit státotvorné poslání. Na rozdíl od předválečného kubismu byl rondokubismus velmi populární, a proto se Legiobanka stala vzorem pro sochařskou tvorbu po celé republice. Gutfreundovi, který si připadal před válkou a během války v umělecké oblasti nepochopen, se tak dostalo zadostiučinění. V srpnu 1926, rok před svou tragickou smrtí, byl jmenován profesorem na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, čímž dovršil své zapojení do pražského uměleckého života.

SHRNUTÍ: *Jakým způsobem Gutfreund zobrazuje válku ve své tvorbě?*

Gutfreundovy kresby z internace v letech 1916-1918 ukazují nelehké podmínky života na frontě. Umělec vychází z vlastní zkušenosti, na kresbách jsou proto vidět místa, kde sám bojoval. Po válce pracoval pro samostatnou republiku, podílel se například na dekoraci pražské Legiobanky. Na rozdíl od své válečné tvorby již Gutfreund nepřipomíná hrůzy války, ale oslavuje naopak její konec a návrat legionářů do vlasti.

Bibliografie

CÍSAŘOVSKÝ, Josef, *Otto Gutfreund*, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha, 1962

František Kupka – Otto Gutfreund. *Umění ve službách národa (1914-1918)*, Galerie moderního umění, Hradec Králové, 2012 (katalog výstavy)

MLÁDKOVÁ, Meda (ed.), *František Kupka a Otto Gutfreund*, Museum Kampa, Praha, 2006 (katalog výstavy)

SOUBIGOU, Alain, „La Legiobanka, un outil contre la brutalisation de la mémoire de guerre tchécoslovaque“ [Legiobanka jako prostředek proti brutalizaci válečné paměti v Československu], *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 2007/4 n° 228, s. 91-105

ŠETLÍK, Jiří (ed.), *Otto Gutfreund. Zázemí tvorby*, Odeon, Praha, 1989

ŠETLÍK, Jiří, *Otto Gutfreund. Cesta ke kubismu*, Gallery, Praha, 2012

Volné směry XXV, 1927-1928

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1024681598-deset-stoleti-architektury/298323230620073-legiobanka/>

